

till tro

Småland består av många små bygder – folkland. Njudung är landet högst uppe. Detta är det småländska höglandet. Genom Njudung rinner Emån och flera större sjöar speglar höjderna i sina vatten. Runt Vetlanda och Sävsjö ligger kyrkorna tätt. Njudungs kyrkor bevarar många tidigmedeltida drag. De är byggda som små stentempel med den kristna tredelningen som tema. En del för församlingen, en del för präst och betjäning och en del för Guds härlighet.

I Småland finns inget område med så många bevarade medeltida kyrkor. Under 1700- och 1800-talets många nybyggnader sparades dessa kyrkor. Härigenom kan på höglandet fortfarande den kyrkliga historien ses.

Vi befinner oss också mitt i det nya Sveriges hjärta. Herrgårdar och boställen för militärer i det svenska indelningsverket, formar fortfarande landsbygden. Detta är bondeland men också träländ. Möbler och monteringsfärdiga hus, timmer och sågverk ger näring åt befolkning. I äldre tider även bergsbruk. Guldet och koppar i berget har också gett mat på bordet.

Höglandets befolkning har under alla tider lärt sig att ha flera födkrokar ute. Detta har också betydelse för bygdens fromhetsliv. Man är sin kyrka trogen. I ett liv med många frågetecken är tryggheten i kyrkan viktig. Detta märks tydligast när förändringar står för dörren. Värnet om den egna kyrkan blir också ett värn för bygden. Man ställer upp och man ställer krav.

Det kristna livet i församlingen blir också en del av hela livet. Kyrkan och församlingen är en ouplöslig del av liv och bygd. Kyrkan skapar identitet och trygghet. I ordets gamla betydelse – en folkkyrka.

+ Jan-Olof
Biskop i Växjö stift

Svenska kyrkan
VÄXJÖ STIFT

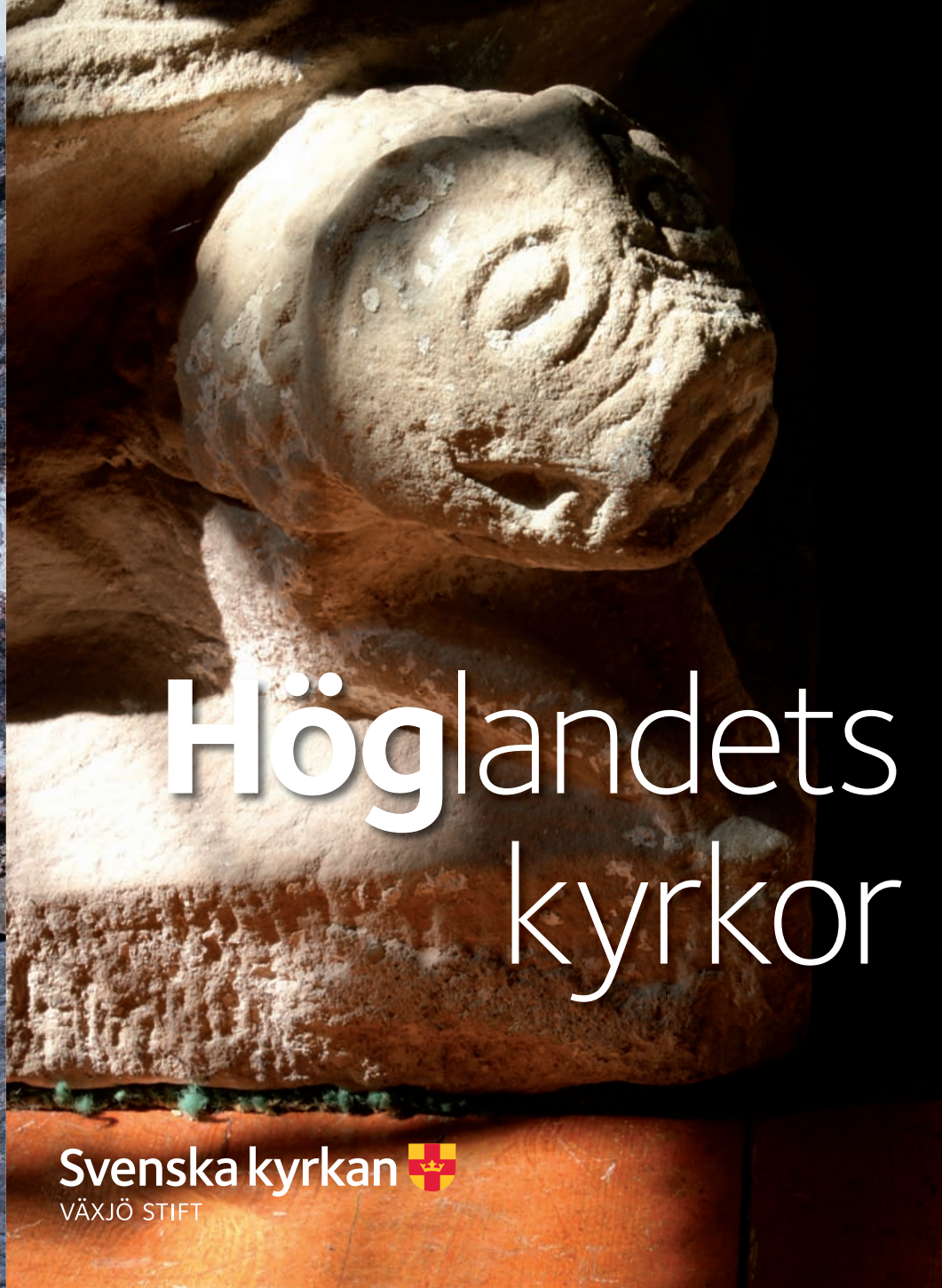

Öppettider:

Sommartid är flertalet av kyrkorna öppna dagligen för besökare. I några av dem finns även möjlighet till guidning samt servering. Öppettiderna kan dock variera beroende av personalens arbetstider och möjligheter att finnas tillgängliga. Om du vill vara riktigt säker på att kyrkan du önskar besöka är öppen, kontakta personalen i förväg.

För mer information besök gärna:
www.svenskakyrkan.se/vaxjostift
www.jkpglm.se
www.kyrkortorget.se
www.kyrkokartan.se

Välkomna!

Höglandets kyrkor

Svenska kyrkan
VÄXJÖ STIFT

23

Eva Spångberg

Eva Spångberg, som avled 2011, 88 år gammal, blev en av vår tids mest värerepresenterade konstnärer när det gäller utsmyckning av kyrkor i Växjö stift, men även kyrkor i resten av landet. Otaliga träskulpturer, bland annat i form av altarskåp och triumfkruccif, pryder idag våra kyrkor, nya som gamla.

På hennes gård i Hjälmseryd, nära Hjälmseryds gamla kyrka, tillverkade hon sina, ofta färgstarka, skulpturer i trä. Spångberg hade ett personligt uttryck med ett hantverk i robusta former. Åsror tillhörde ett av hennes favoritmotiv vilket man bland annat kan se i Bodafors kyrka. I Hjälmseryds gamla kyrka finns flera alster, bland annat en Mariaskulptur, ljusstaken bredvid dopfunten och foten till den gamla predikstolen.

När man vandrar upp på kullen till Näsby kyrka, med utsikt över sjön Flögen passerar man ett friluftskors som hon har tillverkat. Växjö domkyrka, Hjärtlanda, Bäckaby, Vrigstad och Hjälmseryd är några andra exempel på kyrkor där hennes skulpturer finns att se.

3

30

Kyrkmåleri

Landets kyrkor har sedan kristningstidens början haft många ändamål. Som socknens centrum och upplysning för församlingen har kyrkorummet varit en pedagogisk viktig del i den kristna lärans spridande.

Att sprida budskapet på folkets språk var viktigt men också att betona och förtydliga detta genom bilder och symboler fanns med från början. Våra kyrkor har tjänat för alla sinnen; syn, hörsel, lukt och känsel har varit viktiga för den totala andliga upplevelsen.

Bildspråket har följt tidernas olika uttryck och kan bara förstås utifrån sin tidsanda. På samma sätt har musiken och sången varierat över tiden. Under medeltiden, när läskunnigheten var nästan obefintlig, hade bildspråket flera viktiga uppgifter. Den viktigaste var att belysa den fysiska närvaron av bibelns personer och berättelser. Idag har vi svårt att uppfatta denna sinnliga upplevelse.

Medeltidens bildskapare är närmast totalt anonyma. Från och med övergången till vår nuvarande kyrka känner vi däremot många av personerna bakom den kyrkliga konsten. De passerar revy genom århundradena och är representerade i många kyrkor. Exempel på dessa är Johan Christian Zschotzsch från Växjö som bland annat målade i Näsby och stora delar av Småland. Johan Columbus från Karlskrona målade i Norra Sandsjö och Lannaskede. Andra konstnärer som dekorerat inom området är Carl Gustaf Nehrman, Magnus Wicander från Västervik och Gerhard Boldt från Bäckaby. En av de största målarerna var Wadsten som också arbetade på Öland och upp mot Östergötland. De målade alla i senbarockens svulstiga stil med dova färger och knubbiga figurer.

Den akademiskt skolade konstnären Pehr Hörberg finns representerad i många av Växjö stifts kyrkor. Han målade framför allt altartavlor men utförde också dekorationsmåleri i kyrkorum. I Norra Ljunga och Vrigstad kan hans måleri studeras.

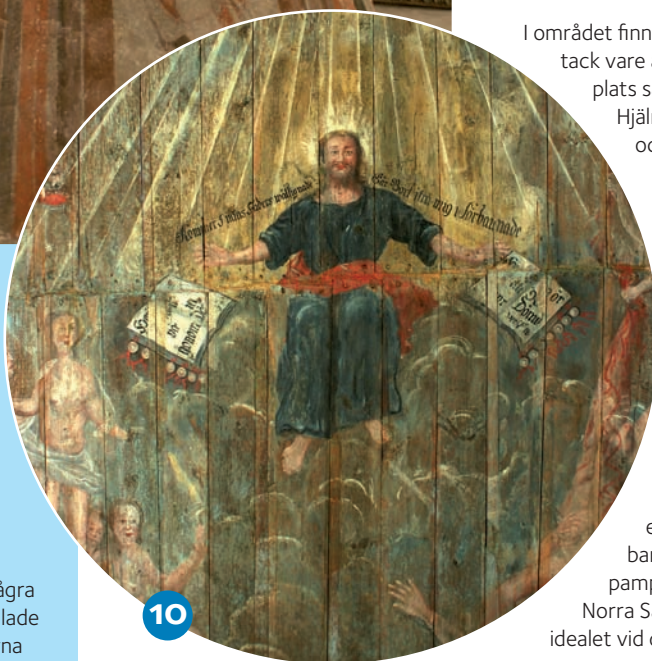
Under den nyklassicistiska epoken i slutet av 1700-talet och 1800-talets början övergick bildspråket i kyrkorummen till en närmast dekorativ fas med klassicistiskt rumsbildande målerier. Draperier, omramningar och marmoreringar pryddes rummen. I Växjö gamla kyrka kan detta studeras i kor och absid.

En återgång till medeltidens inspirerat föreställande bildspråk föds åter i slutet av 1800-talet och några årtionden framåt. I Vetlanda fanns en av landets främsta konstnärer i denna anda. Ludvig Frid målade bilder i hela kyrkorummet i en jugendliknande stil med lätta pastellfärger och naturalistisk återgivning berättelser. Han påbörjade denna omfattande bildfärd vid kyrkans stora ombyggnad 1903 men den färdigställdes först på 1920-talet, och då efter hans ursprungliga skisser.

I dagens kyrkorum har bildkonsten åter fått en dekorativ uppgift där det berättande eller andliga ofta återfinns i ikonliknande bilder eller i textilverk med subtil symbolvärld. En udda konstnär har under 1900-talet varit Eva Spångberg med ett grovt men innerligt bildspråk.

20

10

Historik

Växjö stifts första kyrkor var oftast enkla träkyrkor. Enligt tidens sed tillkom dock tornlösa stenkyrkor i de centralare delarna av folklandet redan från mitten av 1100-talet. Med långhus, kor och halvrund absid tjänade de tills större byggnader behövdes. Innan sockenbildningen var dessa kyrkor gårdskyrkor med egen präst. Medeltida träkyrkor är idag mycket få. Stenberga är en av dessa unika träkyrkor. Näshult och Bäckaby träkyrkor har ersatt medeltida föregångare. Kyrkan i Bäckaby flyttades till Stadsparken i Jönköping i samband med nuvarande stenkyrka uppfördes. Tyvärr brändes träkyrkan ner i april år 2000.

I området finns flera romanska kyrkor bevarade, mycket tack vare att de nya kyrkorna uppfördes på en annan plats samtidigt som de gamla övergavs, exempelvis Hjälmseryds gamla, Välsjö gamla, Myresjö gamla och Lannaskede gamla.

Kyrkorna genomgick redan vid 1200-talets mitt och framåt stilförändringar till gotisk stil, när det gäller inredningen. Detta blir extra tydligt om man ser triumfkruccifxen där 1100-talets triumferande och krönte Kristus nu istället ersattes av en plågad och lidande människoson.

Inredningen från 1600-talet och början av 1700-talet präglades till stor del av renässansen eller barocken. Det var även nu som kyrkorna försågs med fasta bänkar, exempelvis Hjärtlanda kyrka. Karakteristiskt för barocken var att det skulle vara dramatiskt, tungt, pompigt och med mycket kontraster. Inredningen i Norra Sandsjö speglar, framför allt med sina målningar, idealen vid den här tiden.

Vid 1700-talets senare del var fortfarande nästan alla kyrkorna av medeltida ursprung och flera av dem i trä men nu startade ett omfattande kyrkobyggnande där många av de gamla kyrkorna revs eller byggdes om. Moderniseringsvägen resulterade i nya stora och ljusa salskyrkor i nyklassicistisk, nygotisk eller

4

som långhusen fylls med bänkar och där det fanns medeltida målningar på väggarna putsades de ofta över.

Nästa stora förändring kom på 1700- och 1800-talet då flera medeltida romanska kyrkor revs eller kraftigt förändrades. I Njudung finns dock fortfarande möjligheten att uppleva samma kyrkorummssmiljö som för flera hundra år sedan.

6

11

14

5

38

20

empirestil där inga onödiga utsmyckningar fanns som kunde förvilla ögat och störa åhörarnas koncentration på det talade, uppfostrande ordet. Kyrkorummet skulle återspegla prästens funktion som folkbildare och representant för statsmakten. Nybyggnationerna skulle

även skapa kyrkorum för den snabbt ökande befolkningen. I Växjö stift kallas dessa kyrkor ofta för Tegnérliador efter biskop Esaias Tegnér (1824-1846) som var både initiativtagare och drivande i denna nybyggnationsväg. Förebild för nyklassicismen var antikens ideal med enkelhet, symmetri och harmoni medan den nygotiska stilen framhäver medeltidens arkitektur. Kyrkorna i Alseda och Korsberga är exempel på kyrkor från den här tiden.

1900-talet var kyrkorestaureringarnas men även nybyggnationens tid med stora förändringar av kyrkorummens inredning och funktion men även återställande till ett mer ursprungligt kyrkorum. Nu, under 1900-talet renoverades och återinvigdes även flera av de tidigare övergivna romanska kyrkorna som idag kan vitna, på ett unikt sätt, om hur de medeltida kyrkorna såg ut.

Högländets kyrkor

1 Malmköping Empirekyrkan, som uppfördes 1827, förändrades invändigt 1909. Det var då språkbandet, in mot koret; "Herren låte sitt ansigte lysa öfver oss!" målades. Altarets förgyllda träkors med svepning och törnekrona, helt enligt empiristilens ideal, speglar tidens sätt att åskådliggöra trons innersta, den uppståndne och det nakna korset.

2 Almesåkra Ovanför den romanska dopfunten svävar en snidad dopängeln från 1700-talet, som tidigare hängde i den gamla kyrkan. Dopängeln är tillverkad av Jon Jönsson i Erlandstorp. Dagens salskyrka är från 1867.

3 Bodafors Träkyrkan från 1940 har en fondmålning av konstnären Olle Hjortzberg som skildrar korsfästelsen i en lokal miljö. Här syns bland annat möbelfabriken i Bodafors, som även tillverkat i det mesta av inredningen, och den medeltida kyrkan i Norra Sandsjö. När kyrkan kompletterades med församlingshem och pastorsexpedition 1972, ritat av arkitekt Ralph Erskine, förändrades även fasaden till dagens i tryckimpregnerad furu.

4 Bringetofta Här i den vackra medeltida Njudungskyrkan finns välbevarade vägg- och takmålningar från både 1200-talet och 1600-talet. Kyrkan byggdes till med en kyrksal i trä mot norr på 1700-talet.

5 Norra Sandsjö Den medeltida kyrkan omskapades vid 1700-talets början till dagens barockkyrka med vackra målningsskulpturer i taket och på väggarna av konstnären Johan Columbus från Karlskrona.

6 Hylletofta På en medeltida järnklädd dörr, i den gamla Njudungskyrkans vapenhus, kan man se bygdens symbol, "Hyllekråkan" som enligt sägnen bestämde var kyrkan skulle uppföras. Inmurad i långhusväggen finns en medeltida relief som skildrar ärkeängeln Mikael's kamp med draken.

7 Vrigstad Konstnären Bo Beskov har ritat de sex glasmålningarna från 1963 som pryder koret i den nyklassicistiska kyrkan från 1865. Motiven är bland annat kunskapens och livets träd genom stiliserad symbolik.

8 Norra Ljunga Härads målare Per Hörberg är förknippad med den romanska absidkyrkan genom de dekorerade av interiören som han utförde vid slutet av 1700-talet. Bänkdrörrarnas vackra blomstermotiv och predikstolens skulpturer, symboliserande Kysketen, Tron, Hoppet, Kärleken, Enigheten och Rättfärdigheten, är signerat Hörberg som även bodde i socken en tid.

9 Vallsjö Den nygotiska korskyrkan från 1891 uppfördes i en grovhuggen granit liknande Sandviks kyrka i stiftets västra del. Nästan hela inredningen och de tre glasmålningarna i korabsiden är ursprungliga från när kyrkan byggdes.

10 Vallsjö gamla Den romanska korportalen, med reliefprygt överstycke, visar det gudas kamp mot det onda. Motivet har influenser från domkyrkan i Lund och stämmer väl med tankarna om att de tidiga Njudungskyrkorna uppfördes av byggarbetare som även arbetat med domkyrkan.

11 Hjälmserys gamla När den nya kyrkan uppfördes övergavs den gamla romanska kyrkan till förfall men 1934 återinvigdes kyrkan som då renoverats under ledning av arkitekt Erik Lundberg. Över entrén i väster finns en glasmålning, utförd i så kallad glashällsteknik, från 1956 av Elis Lundqvist. Lundqvist anses vara den som introducerade tekniken från Frankrike till Sverige på 1950-talet.

12 Hjälmseryd När kyrkan uppfördes 1853 dekorerades den med färgade fönsterrutor formgivna av konstnären Uno Angerstein. Blomstermaleriet på bänkdrörrarna tillkom vid en renovering 1949 i samband med att konstnär Torsten Hjelm fick uppdraget att smycka kyrkan.

13 Stockaryd Träkyrkan från 1907, som ritades av arkitekt Fritz Eckert med nygotiska drag, har en altartavla av konstnär Olle Hjortzberg från 1954 som skildrar "Kvinnorna vid graven".

14 Hjärtlanda kyrka I den minsta av Njudungskyrkorna kan man njuta av vägg- och takmålningar från olika tidsperioder. Sannolikt är det korpalen och målaren Gerhardt Boldt, Bäckaby som har utfört den klarblå himmel och de naiva målningarna med basunblåsande änglar och det allseende ögat från 1700-talet som pryder innertakets plana bräddtak.

15 Hultsjö Den nyklassicistiska kyrkan har en mässshake från 1708 med broderier utförda av Helena Larsdotter, Eskjö, Larsdotter, som var verksam under 1600-talets senare del och in på 1700-talet, hade en mycket egen stil med en naivt tecknad och leende Kristus på korset.

16 Skepperstad Den medeltida tornlösa absidkyrkan, av så kallad Njudungstyp, har kunnat dateras genom dendrokronologisk analys av takstälarnas timmer till omkring 1160. Ombyggnationer på 1800-talet medförde att kyrkan fick dagens nyklassicistiska uttryck. Den vackra glasmålningen i koret av Oscar Brandtberg är från 1946.

17 Björkö I den välbevarade och ljusa empirikyrkan från 1845 kan man se flera föremål från den äldre kyrkan, exempelvis flera äldre begravningsvapen och den gamla altaruppsatsen av Johan Ullberg från 1761.

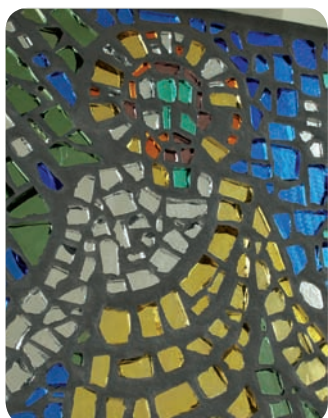
18 Ekenässjön Arkitekt Per Rudenstam ritade kyrkan från 1971 där mycket av inredningen tillverkades i furu. Järnsmideslampetterna i koret symboliserar de 12 apostlarna. Altartavlan är en vävnad i tre delar, komponerad av Inga-Mi Vannerus Rydgran, där det färgstarka mittpartiet ger uttryck åt lovsång och det ljus som från korset når ut över hela universum.

19 Nävelsjö Dendrokronologi, det vill säga datering genom träets årsringar, visar att timret i en av den medeltida stenkyrkans träbjälkar föllades vintern 1181-1182. Detta ger även en uppskattning om när kyrkan uppfördes. 1760 uppfördes en tillbyggnad mot norr och samtidigt ändrades kyrkorummets riktning så att altaret placerades i söder. Njudungsdopfunten i sandsten, från 1200-talet, tillskrivs den okände stenmästaren som kallas Bestarius.

20 Lannaskede gamla I vapenhuset kan man se en så kallad Eskilstunakista i svart skiffer med inristade kors, runor och djurornament. Detta är ett gravmonument från 1000-talet, troligtvis över någon lokal storman. Den romanska kyrkan som vi ser idag uppfördes runt år 1150 vilket innebär att gravmonumentet är betydligt äldre än kyrkan.

21 Lannaskede-Myresjö När socknarna Myresjö och Lannaskede skulle slås samman på 1800-talet uppstod diskussioner om var den nya kyrkan skulle ligga. Den nya uppfördes 1876 precis på gränsen mellan socknarna, med koret i Myresjö och tornet i Lannaskede. Arvid Wallinders glasmosaik, som symboliserar treenigheten, pryder sedan 1964 koret.

22 Myresjö gamla När arbetet med att renovera den gamla romanska absidkyrkan startade på 1920-talet var kyrkan så förfallen att det växte träd inne i den. Idag kan man njuta av romanska väggmålningar från 1200-talet i koret, troligtvis utförda av en mästare från Danmark, och 1600-talsmålningar i absiden, troligtvis utförda av en lokal kyrkomålare.

23 Näsby Detta är herresätenas socken vilket avspeglas i de praktfulla vapensköldarna som finns i den tidigmedeltida kyrkan. Takmålningarna från 1740-talet, skapade av konstnären Johan Christian Zschotzsch, skildrar bönen "Fader Vår".

24 Vetlanda Den idag treskeppiga, basilikaliknande kyrkan fick sitt nuvarande utseende 1903-04. Vid samma tid utförde den lokala konstnären Ludvig Frid det dekorativa måleri som pryder kyrkorummets. I det medeltida tornet finns ett inrett Mariakapell från 1666.

25 Skede Altartavlan, som är målad 1846 av Sven Gustav Lindblom, Kalmars, flankeras av två tavlor målade 1894 av Axel R. Lindholm från Skede. Dagens nyklassicistiska kyrka uppfördes mellan 1833-34 men de första skriftliga uppgifterna om en kyrka i Skede är från 1290.

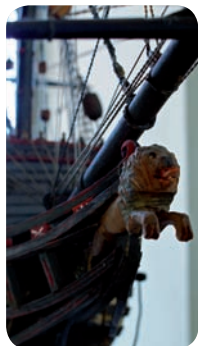

26 Alseda Kyrkorummets från 1788 pryds idag av en modern vacker bonad i geometriska former av konstnär Alf Munthe. Vid sommarkyrkan, som är en medeltida byggnad, står en runsten som hittades på kyrkogården 1690.

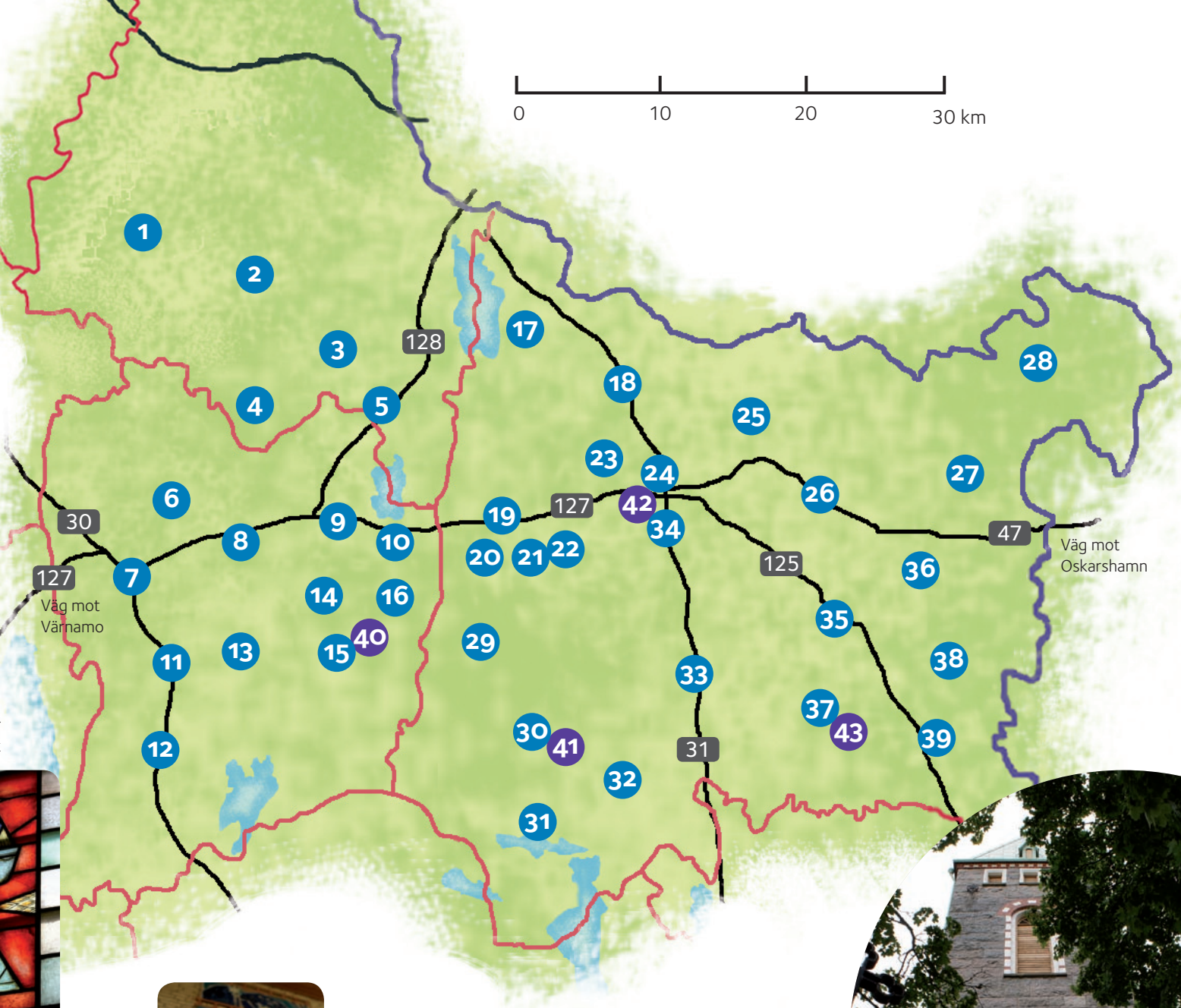

27 Ökna Ovanför ingången till sakristian, i kyrkan från 1767, sitter en inramad gruvkarta krönt av en så kallad putti med gruvhammare och ett guldfärgat klot. Kartan skänktes 1781 av bergsfogden och vittnar om den utvinning av guld som fanns i trakten. Det runda tornet, det enda i stiftet, ger kyrkan en säregen karaktär.

28 Karlstorp Den på Östersjön ökande kaparkaptanen Drake sägs vara gåvogivaren av kyrkans votivskepp som påminner om regalskeppet Wasa. Kyrkan uppfördes omkring 1760 och visar upp en miljö i rokokostil, framför allt i måleri utfört av konstnär Meijer 1774 men även i snickeriernas utformning.

29 Fröderyd Mittemot den treskeppiga basilikaliknande kyrkan ligger prästgården. I en flygel, Sandellstugan, finns idag ett museum över författarinnan Lina Sandell vars far Jonas Sandell var kyrkoherde här vid 1800-talets mitt. Kyrkan vi ser idag är ett resultat av den nybyggnation som utfördes 1947 efter att kyrkan hade brunnit ner.

30 Bäckaby Granitkyrkan, som uppfördes 1898 under nationalromantikens tid, efter ritningar av Carl Möller, har vackra dekorativa band och hörnkedjor av rött tegel på hela utsidan, vilket ger en effektiv kontrast mot puts och granit.

31 Ramkvilla Den i grunden medeltida kyrkan fick dagens utseende genom tillbyggnationer under både 1700- och 1800-talen. I korets sydvägg utvändigt finns ett inmurat runstensfragment som hittades vid reparationer av kyrkan 1942.

32 Södra Solberga I samband med att dagens kyrka uppfördes 1832-35 revs den medeltida träkyrka som låg strax sydväst om den nya. Den nya kyrkan byggdes helt i en nyklassicistisk stil, vilken karaktäriseras av en enkel utformning, lanternintorn och stora fönsteröppningar.

33 Korsberga Den nyklassicistiska kyrkan från 1862 har haft minst två föregångare varav den äldsta var från 1300-talet. I kyrkan finns en vacker nummertavla från 1700-talet som är skänkt till kyrkan av magistern och prosten Petrus Lindstorp.

34 Bäckседа Den ursprungliga medeltida kyrkan förstördes i en brand 1915. När kyrkan byggdes upp igen 1919 stod skulptören Tore Strindberg och dekorationsmålaren Yngve Lundström, Stockholm, för utsmyckningen.

35 Nye Den tornlösa medeltida kyrkan från 1200-talet har genomgått förändringar under nästan varje århundrade. Sakristian tillkom troligtvis under 1400-talet och vapenhuset är från 1615. 1767, när klockstapeln revs, uppfördes ett torn i anslutning till kyrkan i väster och 1832-34 utvidgades koret och fick dagens utseende.

36 Skirö Sakristidörren från den gamla kyrkan finns bevarad och står i den, från 1837 nyuppförda, nyklassicistiska kyrkans vapenhus. Dörren är dekorerad med fornnordiska symboler, som parställda häst huvuden. Dörrens ålder visar att den gamla kyrkan byggdes i en tid när det hedniska formspråket fortfarande användes. Den gamla kyrkplatsen ligger ett par hundra meter sydväst om kyrkan.

37 Lemnhult I samband med att man hade bestämt sig för att bygga en ny kyrka och antagit ritningarna 1856 brann den gamla kyrkan ner. Först 1870 stod salskyrkan klar. Dagens treskeppiga kyrka är resultatet från en restaurering 1957. Dopfunten i trä, av T. Larsson, är från 1938

38 Stenberg Virket i träkyrkan har daterats dendrokronologiskt till 1332 vilket gör Stenberg till en av få bevarade medeltida träkyrkor i landet. Inredningen visar kyrkans långa kontinuitet på platsen, från medeltid och barock till nyklassicism.

39 Näshult Timmerkyrkan från 1732 är en av tre bevarade småländska kyrkor med åttakantigt mittskepp. I koret finns en biskopsbänk bevarad. Det sengotiska altarskåpet är, enligt tradition, ett krigsbyte från Polen vid det stora nordiska kriget.

Andra besöks- och sevärda kyrkplatser:

- 40 Hultsjö ödekyrka
- 41 Bäckaby gamla kyrkogård
- 42 Vetlanda kapellkyrkogård och skogskyrkogård
- 43 Lemnhults gamla